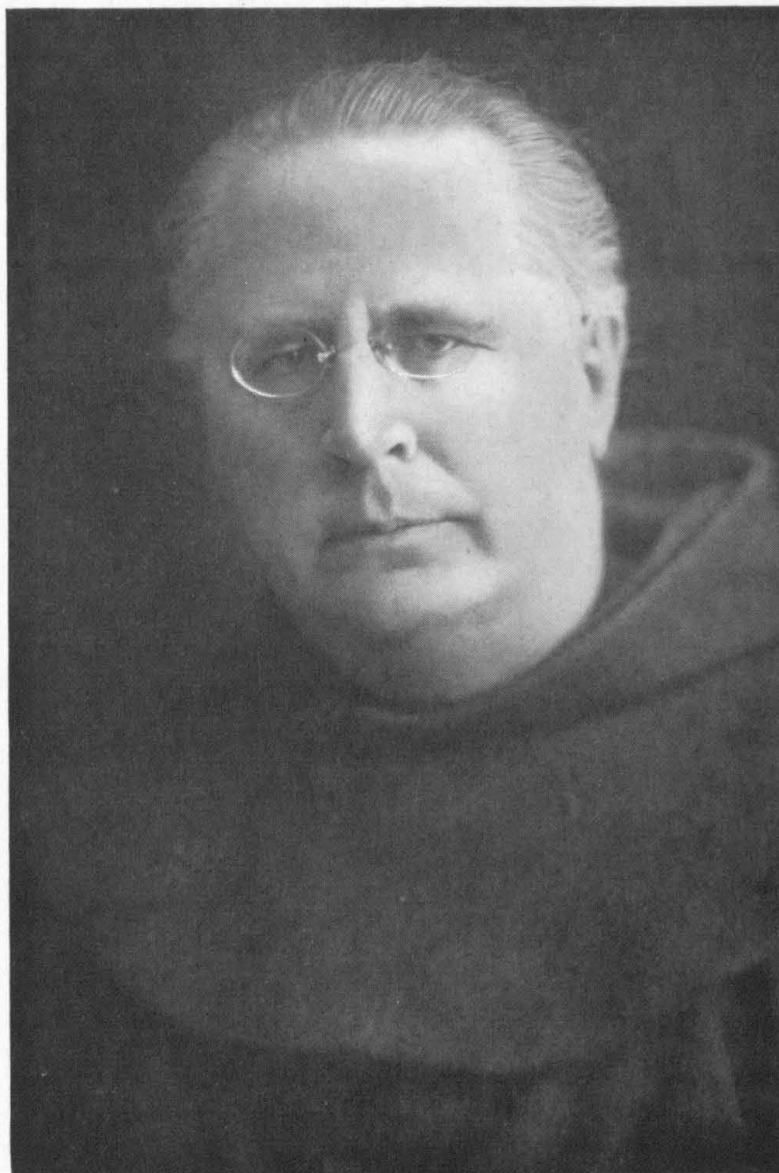

Citation:

C.B. van Haeringen, Levensbericht G.P. Royen, in:
Jaarboek, 1954-1955, Amsterdam, pp. 337-347

GERLACH ROYEN
(18 Oktober 1880—4 Februari 1955)

HERDENKING
VAN
GERLACH ROYEN O.F.M.
(18 Oktober 1880 — 4 Februari 1955)

Gerlach Royen werd op 18 Oktober 1880 geboren te Valkenburg in Zuid-Limburg, en trad in September 1898 in de orde van Sint-Franciscus. Op 2 April 1905 werd hij priester gewijd te Weert, waar hij het laatste deel van zijn filosofische en theologische studies had volbracht. In 1911 begon hij de universitaire studie in de nederlandse letteren te Leiden. Daartoe had hij, als abituriënt van een Jezuïetencollege dat niet het erkende gymnasiale einddiploma kon afgeven, eerst het staatsexamen tot toelating aan de universiteit moeten afleggen, hoewel hij inmiddels al vijf jaar lang Grieks had gedoceerd aan een toen nog niet „aangewezen” gymnasium te Venray.

Het verloop van de universitaire studie is vertraagd doordat Royen, na het kandidaatsexamen in Maart 1914, belast werd met het onderwijs in Nederlands aan de rooms-katholieke hogereburgerschool te Heerlen. Eerst in 1920 kon hij de academische studie hervatten. De bekroning daarvan zou zijn een uitvoerige dissertatie over genusverschijnselen, classificaties bij de nomina, in alle bekende talen. Dat boek was voltooid in 1925, maar het drukken gaf moeilijkheden, waardoor de promotie eerst in 1927 of '28 zou kunnen vallen. En dat uitstel zou ten gevolge hebben gehad, dat Royens leermeester Uhlenbeck niet als promotor kon optreden, omdat hij bij het einde van het cursusjaar 1925/26 zijn ambt neerlegde. Daarom werd overeengekomen, dat iets als een uitgebreid prospectus van het grote werk als dissertatie zou dienen, terwijl het onderdeel over het Indogermaans er volledig in zou worden opgenomen. Die maatregel was te meer gerechtvaardigd, omdat ook in het grote werk het Indogermaans bijzondere aandacht zou

krijgen. Zo verscheen dan in 1926 de dissertatie onder de titel *De jongere veranderingen van het indogermaanse nominale drie-klassensysteem*, en in 1929 volgde het grote werk *Die nominalen Klassifikationssysteme in den Sprachen der Erde. Historisch-kritische Studie, mit besonderer Berücksichtigung des Indogermanischen*.

Aan het voorlopige boek van 1926 waren al kleinere publikaties voorafgegaan, zo goed als alle handelend over de nominale classificatie in het Nederlands en in Amerikaanse talen, en de promovendus van 1926, toen al 45 jaar oud, leverde een werk af, dat geen enkel zwak van de beginner vertoonde, maar het merk droeg van een geleerde die zijn koers heeft gevonden.

Royen onderscheidt zich vooral daarin van zijn voorgangers in de behandeling van het indogermaanse genus, dat hij niet een hypothese geeft over de conceptie die er oorspronkelijk aan ten grondslag heeft gelegen, maar sterk de nadruk legt op twee factoren die manen tot voorzichtigheid met oorsprongshypothesen, nl. syncretisering en reïnterpretatie. Syncretisering: de historische klassen, ook de voor het Indogermaans zo typerende drie, kunnen uit een groter aantal zijn ontstaan. Reïnterpretatie: de waarderingsonderscheidingen die we in de historische klassen menen te onderkennen, hoeven niet primair te zijn; er kunnen groeperingen naar andere waarderingsmaatstaven aan zijn voorafgegaan.

Men kan met goed recht zeggen dat de nominale classificatie en wat daarmee verband houdt, Royen sedert dit proefstuk, dat tegelijk het meesterstuk was, niet meer heeft losgelaten. Alleen heeft hij zijn studies daarover voornamelijk geconcentreerd op het Nederlands, waar die classificatie geleid heeft tot een boeiende en gecompliceerde toestand, die decenniën lang in de publieke belangstelling heeft gestaan, omdat de genuskwestie verband houdt met wat men pleegt te noemen de „schrijfwijze” van de Nederlandse taal. Grosso modo kan men die gecompliceerde toestand als volgt beschrijven. In het beschaafde gesproken Noordnederlands, en ook in het overgrote merendeel van de noordnederlandse dialecten, zijn van de oude drie genera er maar twee over, die men gevoeglijk kan aanduiden, naar de pronomina die de substantiva

begeleiden, met de benamingen *die*-genus (van woorden als *kist, lamp, berg, beek, hoogte, spin, leeuw, man, vrouw*) en *dat*-genus (van woorden als *hooi, gras, ding, hok, wijf, kind*), een toestand die veel overeenkomst vertoont met die in de tegenwoordige scandinavische talen. Maar in het Nederlands wordt die toestand eigenaardig gecompliceerd doordat in het Zuiden de drie oude genera voortbestaan: het *die*-genus van het Noorden valt daar nog duidelijk in twee genera masculinum en femininum uiteen, en die genera manifesteren zich in de volkstaal niet alleen in het onbepaalde en ten dele het bepaalde lidwoord dat de substantiva begeleidt, maar ook in de pronomina *hij/hem/zijn* tegenover *ze/haar* — ik geef die pronominale vormen in de geschematiseerde gedaante die ze gemeenlijk in geschreven taal krijgen —, die op de substantiva betrekking hebben. Een verdere complicatie is deze dat het sekseverschil bij persoonsnamen naast het genusverschil uitkomt bij de voornaamwoorden, in Noord en Zuid beide, maar in de noordelijke gesproken taal met zodanige scherpte, dat men de sekseonderscheiding met vol recht een *grammatische* categorie mag noemen. In de geschreven taal van het Noorden heeft de niet meer levende genusonderscheiding van masculinum en femininum een vrij hechte traditie, gebaseerd op het gezag van de geslachtsregeling naar De Vries en Te Winkel, wordt althans getracht die traditie te bewaren.

Uit deze toestand, alsmede uit de onuitroeibare verwarring tussen sekse en genus, die bevorderd wordt door de gevaarlijke termen „geslacht” en „mannelijk” en „vrouwelijk”, vloeien zonderlinge conflicten voort, als de pen op het papier gaat, en die conflicten hebben Royen bij voortduring beziggehouden. Hij heeft er een lichtelijk boosaardig genoeg in gehad, degenen die te goeder trouw meenden zich aan de oude grammatische voorschriften te houden, te betrappen op fouten, b.v. op het overdadig gebruik van *zij* en *haar*. In artikels onder pakkende hoofden als „*zij*-aanwas” en „*haar*-cultuur”, in boeken met allitererende titels als *Pronominale problemen in het Nederlands* (1935), *Bijgedachten en botsingen in taal* (1939) zijn het grotendeels zulke afdwalingen die worden

gesignaieerd en enigermate worden gerubriceerd en toegelicht.

Die „pronominale problemen”, hoewel geenszins een aangelegenheid van spelling, staan toch in Nederland, zoals al gezegd, in verband met de spellingkwestie, die nu al een halve eeuw lang zovele hoofden heet heeft gemaakt, en waarbij een opmerkelijk gering aantal hoofden koel en zakelijk is gebleven. Royen is in de strijd om de „vereenvoudiging van onze spelling” een van de voormannen geweest. Een kardinaal punt waarop de „vereenvoudigers” hun aanvallen richtten, was de „naamvals-n”, die noch in het Zuiden noch in het Noorden wortelde in de levende taal, maar desniettemin aan velen tot op heden in geschrifte dierbaar is. Ook het Zuiden, dat wel het genusonderscheid tussen masculinum en femininum kent, kent niet het naamvalsverschil bij het masculinum zoals dat door de geschreven uitgangen tot uiting komt. Royen is niet moe geworden op dat aambeeld te hameren, en zijn rake hamerslagen hebben vonken doen uitspatten naar alle kanten. Geen slagvaardiger, puntiger en geestiger polemist hadden de vereenvoudigers zich kunnen wensen. Wie de honderd dagblad-artikelen doorbladert die Royen in 1949 heeft verzameld onder de wat vreemde titel *Romantiek uit het Spellingtournoi*, of de meer dan tweehonderd dergelijke publikaties die in *Taalpanopticum* van 1947 zijn bijeengebracht, die krijgt bijna iets van meegevoel voor zijn tegenstanders, die eerder zijn slachtoffers kunnen heten, als Royen meedogenloos hun eigen gedachtenwindsels om hun halzen dichttrekt: onverschillig of die slachtoffers nu Taverne of Van Gorkom of zelfs Van Ginneken heten.

In 1932 werd Royen benoemd tot hoogleraar in algemene taalwetenschap aan de universiteit te Utrecht, welk ambt hij met de rede *Simplisme en Dilettantisme* heeft aanvaard. In zijn geschriften evenwel is hij daarna voornamelijk neerlandicus, en in de neerlandistiek behandelt hij voornamelijk kwesties van genus en spelling en verbuiging. „Classificatoria, pronomina, orthografica”: zo betitelt hij de eerste afdeling van de verzamelbundel *Taalrapsodie* (1953), en er is veel, heel veel onder zijn werk, dat onder een dergelijke titel zou kunnen worden verzameld. Spelling nu is een zaak van

schrijven, en van nominale en pronominale verbuiging is in het sterk gedeflecteerde Nederlands in g e s p r o k e n taal heel weinig meer over. En inderdaad brengen de omvangrijke delen *Buigingsverschijnselen in het Nederlands*, in de jaren 1947 tot 1954 in de *Handelingen* van onze Akademie verschenen, en waarin de nog tamelijk gevarieerde verbale buiging niet meer ter sprake is gekomen, ons voornamelijk . . . op het papier. Er is een eigenaardige humor in dat Royen, die het woord „schrijftaal” niet uit zijn pen deed vloeien behalve een enkele maal om de term met nadruk af te keuren, in een groot deel van zijn oeuvre zich uitsluitend beweegt in wat wel bij uitnemendheid s c h r i j f t a a l moet heten. Schrijftaal toch en weinig anders zijn de meeste van die „pre-” en „postgenitieven” en datieven en al die *zij's* en *haar's*, hetzij ze volgens de grammaticale regels zijn toegepast, hetzij ze in hyperschrijftalige statigheidsdrang die regels overschrijden. Schrijftaal en weinig anders is ook *der*, al heeft Royen in zijn Akademiemededeling van 1948 de *divergentie van „der” en „haar”* tot niet minder dan de *Kernproblemen van de nederlandse klassifikatie* willen rekenen. Schrijftaal, of juister nog schrijftechniek is de al- of niet-aanwezigheid van apostroffen en verbindings- of afbrekingsstreepjes in samenstellingen, waaraan Royen veel aandacht heeft geschonken niet alleen in artikels als *Piet- en andere luttigheden*, *De komma-bacil*, maar ook op ettelijke bladzijden van de *Buigingsverschijnselen*.

Hij wist al die curiositeiten, afdwalingen, probeersels, ontsporingen op te dissen op een wijze die hem alleen eigen is, en die ik niet aarzel onnavolgbaar te noemen. Er bestaat een boek dat getiteld is *Twintigduizend citaten*. Een dergelijke titel zou niet kwaad voor een groot deel van Royens oeuvre passen, met dien verstande dat het getal twintigduizend op zijn minst met vijf, en vermoedelijk wel met tien zou moeten worden vermenigvuldigd. Wie zo'n becijfering volgt, zal allicht, als hij Royens werken niet kent, de indruk krijgen van volslagen onleesbaarheid: honderden en duizenden citaten, op zichzelf weinig belangrijke citaten, allemaal uit hun verband gerukt, uit een meestal weinig belangwek-

kend verband, veelal uit kranten: wat moet dat voor een boek opleveren! En toch zijn die boeken en die artikels verre van onleesbaar, ze zijn zelfs vlot en alleraangenaamst om te lezen. De virtuoositeit van compositie die daarin uitkomt, geeft aan Royens werk een zeer bijzonder en persoonlijk cachet. En tevens geven die publikaties een overweldigende indruk van wat hij geknipt of afgeschreven moet hebben, en van de technisch volmaakte manier waarop hij zijn enorme materiaal moet hebben geordend om er zo gemakkelijk de weg in te vinden als hij blijkbaar deed. Enige tienduizenden citaten zijn in zijn geschriften verwerkt, en telkens verzekert hij ons, dat hij van een besproken verschijnsel maar een klein gedeelte gebruikt van de in zijn apparaat aanwezige voorbeelden. Zijn fichesmateriaal moet in de honderdduizenden hebben gelopen.

Men kan zich met reden afvragen of de vele arbeid die steeds is aan die bijzonderheidjes, veelal gelegen aan wat men de zelfkant van de schrijftaal zou mogen noemen, werkelijk lonend is geweest. Een overtuigd bevestigend antwoord op die vraag blijft moeilijk, ook als men een groot deel van die arbeid waardeert op wat het zeker voor de auteur was: polemieken tegen, of als men wil satire op „grammatizerende” — in Royens taalgebruik een depreciërende term — scribenten die meenden te gehoorzamen aan wat zij voor vaste regels hielden.

Inderdaad mag een groot deel van Royens studies over buiging en spelling en voornaamwoordelijke aanduiding beschouwd worden als bijprodukt van zijn spellingpolemieken. Ook waar dat verband niet zo onmiddellijk spreekt, als in de voordracht over de collectiva of het artikel over *Relatieve raadsels* (een zoveelste allitererende titel), ook waar de stof niet zo specifiek-schrijftalig is als b.v. in de gedeelten van de *Buigingsverschijnselen* die over de meervoudsvorming handelen, is toch vaak de strekking te herkennen van tegenover de normatieve grammatica met vaste regels — waaraan de tegenstanders van de vereenvoudiging vasthielden of meenden vast te houden — de feiten te stellen die aantonen dat de regels vervloeien en de grenzen vlottend zijn.

Met zijn glasheldere en onderhoudende trant van schrijven kon

Royen populariseren in de beste zin van dat woord. En die gave maakte hem bijzonder geschikt om te schrijven voor de mensen van de onderwijspraktijk. *Taalkundig inzicht voor school en leven* heeft hij een dergelijk lezerspubliek willen bijbrengen met het aldus getitelde boek van 1947, maar het overgrote deel daarvan is weer gevuld met de bekende genus- en sekse-kwesties op de eveneens bekende wijze rijkelijk en geestig met citaten doorstrooid. Terwijl er toch wel andere punten zijn waarop „taalkundig inzicht” kan worden verdiept, en waarop de moedertaalonderwijzers de weg kan worden gewezen. *Ongaaf Nederlands* is een goed staal van zulk richtinggevend werk, en de drie drukken die het heeft beleefd — voor een Akademiepublikatie een hoge zeldzaamheid — laten zien dat het waardering heeft ontmoet. Maar dat gelukkige voorbeeld staat bijna alleen. De verdienste van wat Royen gedaan heeft voor de praktijk van het moedertaalonderwijs, ligt merendeels in het negatieve, in het afbreken en opruimen van oude vooroordelen. Zelfs op het punt van de voornaamwoordelijke aanduiding, zo vaak en zo uitvoerig door hem behandeld, heeft hij nergens een positieve aanwijzing gegeven aan de man die voor de klas staat, en die zijn leerlingen op hun dringende vraag hoe het nu eigenlijk moet, met een wetenschappelijk-relativistisch antwoord niet kan tevredenstellen.

Had dan zijn populariserend werk, hoe voortreffelijk ook in zijn soort, naar de praktisch-didactische kant meer nut kunnen afwerpen dan het gedaan heeft, dan is er te meer reden voor de vraag of hij met zijn grote gaven de eigenlijke wetenschap niet effectiever en blijvender had kunnen dienen. Dat de schrijver van een mondiaal-taalkundig georiënteerd werk als *Die nominalen Klassifikations-systeme* zich later vrijwel tot het Nederlands heeft beperkt, dat de hoogleraar in algemene taalkunde in zijn geschriften hoofdzakelijk neerlandicus blijft, het is wel zeer opmerkelijk, maar het hoeft geen verlies te betekenen. Integendeel, de grammaticale studie van het Nederlands kan er slechts bij gebaat zijn, als iemand er zich toe zet die met heel andere grammatische systemen vertrouwd is. En het laat zich ook verdedigen dat de algemene taalwetenschap het

best kan uitgaan van een zo tot in de vezels bekende taal als de moedertaal is.

Niet specifiek neerlandistisch is *De grammatische categorieën bij het naamwoord* (1932), al krijgt daarin de nederlandse nominale classificatie ruimschoots haar deel. Nog minder specifiek neerlandistisch is *Spraak en taal* (1933), al zijn het veelal nederlandse voorbeelden waarmee het betoog wordt geïllustreerd.

Spraak en taal verdient te midden van Royens uitgebreide oeuvre bijzondere aandacht, omdat hij het hier heeft over een onderwerp dat bij de z.g. structurele richting in de taalwetenschap een zwaar accent heeft gekregen, zwaarder wellicht dan De Saussure, die het eerst op het belang van die onderscheiding heeft gewezen, zou hebben verwacht en gewild. Overigens merkt men bij Royen weinig of niets van invloed van of zelfs van belangstelling voor die nieuwere taalwetenschap. Heeft het sterk theoretiserende dat die richting voorlopig kenmerkt, hem onvruchtbaar toegeschenen voor de pragmatische taalwaarneming die het best met zijn aanleg strookte? Heeft hij er een zekere verstarring of een dogmatisme in gezien, dat niet paste bij zijn relativistische opvattingen over het vlottende en steeds verschuivende in de grammatische onderscheidingen, en dat aan de gecompliceerdheid van de taalfeiten niet voldoende recht deed? Zeker is dat de werkwijze van Royen, ook als hij zich bezighoudt, zoals hij meestal heeft gedaan, met in schrift neergelegde taal van nu, volkomen is die waarmee we lang vertrouwd zijn geweest, en die in het veelgelezen boek van Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, voor enkele generaties is gecodificeerd. Historische taalstudie is het merendeel van Royens werk, al handelt het weinig over een ver verleden: hij ziet de taal in voortdurende ontwikkeling. Dat is vooral niet bedoeld als een minder waarderend oordeel. Men kan alle belangstelling hebben voor wat de jongere taalwetenschap wil en bereikt, zonder daarom met een genadig-welwillende waardering terug te zien op de „klassieke” historische taalwetenschap als op een voorgoed voorbij, afgesloten periode. Men kan zelfs van mening zijn, dat de beweeglijke werkelijkheid van een levende taal zich in een alleen statische

beschouwing niet volkomen laat vangen, en aldus het bijna uitsluitend synchronische van de jongeren zien als een te hevige reactie tegen het overwegend historische van vroeger. Staat dus het goed recht van Royens werkwijze boven twijfel, toch is het jammer dat zijn scherpe en onafhankelijke geest zo weinig belangstelling heeft gehad, te oordelen althans naar zijn geschriften, voor wat er b.v. in Amerika en Denemarken linguïstisch gaande is. Hoe vruchtbaar had het kunnen zijn, als hij een woord had meegesproken: het had gerust een kritisch woord mogen zijn. Wellicht had hij daarmee nuttiger en opbouwender werk kunnen doen, eventueel bemiddelend werk tussen de eenzijdigheid van het oude en wat hem eenzijdigheid leek te zijn in het nieuwe, dan hij nu heeft gedaan met zijn enorme verzamelingen, die zonder grote schade tot een fractie van hun omvang hadden beperkt kunnen blijven.

Royen, neerlandicus en tevens algemeen linguïst in de ruimste zin, had belangrijke bijdragen kunnen leveren tot de grammatische beschrijving van het moderne Nederlands. En we kunnen met grote erkentelijkheid vaststellen, dat er voor de samensteller van een nederlandse grammatica waardevolle bouwstoffen klaarliggen in de gedeelten van de *Buigingsverschijnselen* die werkelijk levende buiging behandelen; ook in verscheiden verspreide artikelen zoals er voorkomen in het derde deel van de bundel *Taalrapsodie*. Bouwstoffen van eerste kwaliteit, maar meestendeels toch niet meer dan met zorg afgewerkte onderdelen of onderdelen van onderdelen. Royen had een huivering voor te ras getrokken forse lijnen en voor voorbarige conclusies. Alles wat hij neerschreef was overwogen, verantwoord en uitgebalanceerd. De keerzijde van die uitnemende eigenschap is geweest een zekere verbrokkeling, een ver gedreven verbijzondering en een gemis van grote lijn. Zo kon het gebeuren dat een geleerde, van wie men zonder overdrijving mag zeggen dat het peil van al zijn geschriften boven de middelmaat ligt, na *Die nominalen Klassifikationssysteme* toch geen boek meer heeft geschreven dat men, om de aard en de omvang van de stof en de wijze van behandeling, een werk van eminente betekenis zou willen noemen. Bij iemand van Royens geestesstructuur wekt het

geen bevreemding, dat hij ons geen grammatisch handboek van het moderne Nederlands heeft kunnen of durven schenken. Hij heeft zelfs, bij mijn weten, slechts in één van zijn publikaties gestreefd naar stelselmatige en volledige behandeling van althans een hoofdstuk uit de grammatica. Dat is de laatste mededeling die hij in deze kring heeft gehouden, over *Intonatie en grammatische funktie in het Nederlands* (1952). Intonatie is niet het gemakkelijkste hoofdstuk uit de taalbeschrijving, al was het alleen maar omdat het scheiden tussen het persoonlijke of gewestelijke en het algemene een hachelijke zaak is, en lang niet voor ieder waren Royens uiteenzettingen overtuigend. Maar ook als men die poging tot waarlijk constructief grammatisch werk als minder geslaagd beschouwt, kan men het betreuren dat Royen niet ook met andere hoofdstukken van de nederlandse grammatica zulke pogingen heeft gewaagd. Wagen evenwel heeft hij weinig gedaan. Hij nam geen risico's. Daarom heeft hij zich nooit laten gaan tot verleidelijke maar gedurfde hypothesen die tot tegenspraak prikkelen, maar hij heeft ook weinig aanleiding gegeven tot vruchtbaar debat.

Toch mag een bespiegeling over wat had kunnen zijn, maar niet, of niet meer, geworden is — juist in het laatste deel van zijn *Buigingsverschijnselen* kondigde Royen een samenvattend boek aan dat wellicht wensen en verlangens zou hebben vervuld — onze bewondering niet temperen voor het zeer persoonlijke werk van deze bijzondere figuur onder de nederlandse taalgeleerden. Hij bespeelde het instrument van de moedertaal zo gevoelig en zo technisch zuiver, dat we niet dan van harte kunnen instemmen met de keus van de bewindsman, die juist aan Royen de vererende opdracht heeft gegeven, de grote jurist Meyers in het redactionele ter zijde staan bij de nieuwe bewerking van het Burgerlijk Wetboek. Hij heeft veel heilzaam kritisch werk verricht, hij heeft de kunst verstaan als geen ander om massa's materiaal op een hem alleen eigen manier smakelijk en met voorbeeldige helderheid aan zijn talrijke lezers voor te zetten. Degelijke geleerdheid hulde zich bij hem niet in terminologische zwaarwichtigheid, en wetenschappelijke ernst ver-

droeg zich goed met een luchtige, vaak schertsende toon. Het is geen geringe hulde aan een geleerde, als men van hem zeggen kan als van Royen, dat al zijn publikaties èn onderhoudend waren èn tot in de kleinste bijzonderheden doordacht.

Dat is de herinnering die ieder lezer van hem behoudt uit zijn geschriften. En wie het voorrecht hebben gehad, hem enigszins nader te kennen, behouden tevens de herinnering aan een vriendelijk en welwillend mens. Kon zijn pen soms scherp zijn in zijn polemieken en kritiek, in de dagelijkse omgang en het mondeling wetenschappelijk en ambtelijk verkeer was hij allermintst een vechter, eerder iemand die met zijn gemoedelijke humor tegenstellingen verzachtte en oneffenheden glad maakte. Zo kennen wij hem ook van onze vergaderingen, waarvan hij, als zijn gezondheidstoestand dat maar enigszins toeliet, een trouw bezoeker was, en waar hij dikwijls, als spreker en als deelnemer aan de discussie, zijn woord liet horen, dat ieder tot luisteren dwong.

C. B. VAN HAERINGEN